

Institut za pedagoška istraživanja
Beograd

Institut za psihologiju
Filozofskog fakulteta u Beogradu

XXVI NAUČNA KONFERENCIJA
„PEDAGOŠKA ISTRAŽIVANJA I ŠKOLSKA PRAKSA“

*Kvalitativna istraživanja
kroz discipline i kontekste:
osmišljavanje sličnosti i razlika*

ZBORNİK RADOVA

Urednici

Vladimir DŽINOVIĆ
Tijana NIKITOVIĆ

12. i 13. mart 2021. godine
Online konferencija

XXVI NAUČNA KONFERENCIJA
„PEDAGOŠKA ISTRAŽIVANJA I ŠKOLSKA PRAKSA“

*Kvalitativna istraživanja
kroz discipline i kontekste:
osmišljavanje sličnosti i razlika*

ZBORNIK SAOPŠTENJA

Urednici
Vladimir Džinović
Tijana Nikitović

12. i 13. mart 2021.
Online konferencija

PROGRAMSKI ODBOR

Predsednik

dr Vladimir Džinović, viši naučni saradnik
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

Članovi

Dr Dušan Stojnov, redovni profesor
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Dr Zora Krnjaić, viši naučni saradnik
Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Dr Slavica Ševkušić, viši naučni saradnik
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

Dr Nikoleta Gutvajn, viši naučni saradnik
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

Dr Ivana Stepanović Ilić, docent
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Dr Biljana Stanković, docent
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Dr Nataša Simić, viši naučni saradnik
Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Dr Marina Videnović, naučni saradnik
Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

msr Sanja Grbić, istraživač saradnik, asistent
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

ORGANIZACIONI ODBOR

Predsednik

msr Tijana Nikitović, istraživač pripravnik
Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

ORGANIZATORI SKUPA

INSTITUT ZA PEDAGOŠKA ISTRAŽIVANJA
Dobrinjska 11/3 • 11 000 Beograd • Srbija
www.ipi.ac.rs

INSTITUT ZA PSIHOLOGIJU, FILOZOFSKI FAKULTET U BEOGRADU
Čika Ljubina 18-20 • 11 000 Beograd • Srbija
www.f.bg.ac.rs/instituti/IPS/o_institutu

Napomena. Realizaciju ovog istraživanja finansiralo je Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (br. Ugovora 451-03-9/2021-14/200018).

IZAZOVI RODITELJSTVA TOKOM VANREDNOG STANJA U SRBIJI

Marina Videnović*, Milana Rajić

Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Ksenija Krstić, Ivana Stepanović Ilić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Teorijski uvod. Počnimo od informacije nepoznate samo onima koji će čitati ovaj tekst u nekoj daljoj budućnosti: Kao mera borbe protiv pandemije izazvane virusom COVID-19 tokom marta, aprila i maja meseca 2020-te proglašeno je vanredno stanje, zatvoreni su vrtići, skraćeno je radno vreme prodavnica i zabranjeno je kretanje u određenim periodima. Kao posledica ovakve odluke, mnoge porodice su se suočile sa izazovima proisteklim iz potrebe da se adaptiraju na iznenadne promena. Dosadašnja istraživanja iz drugih zemalja koje su se suočile sa sličnom merom ukazuju da su roditelji u periodu zatvaranja ispoljavali emocionalnu iscrpljenost (Marchetti et al., 2020) i psihološki distres povezan sa finansijskom nesigurnošću, zatvaranjem škola, nedostupnost servisa za brigu o deci (Fontanesi i sar., 2020) i formalne i neformalne mreže podrške (Crook, 2020). Tematska analiza komentara u onlajn forumima namenjenih roditeljima, napisanih tokom pandemije, pokazuje veću zastupljenost negativnih, kao i prisustvo sledećih izvora teškoća: 1. stres izazvan procenom sredine kao zdravstveno ugrožavajuće 2. žalost zbog nedostataka socijalnih kontakata, porodične podrške i rituala 3. izmenjeni odnosi u porodici 4. predstavljanje sebe kao srećnog da bi se izbegao osećaj krivice 5. briga za budućnost porodice (Chivers et al., 2020).

Balans između posla i roditeljske uloge predstavlja značajan aspekt savremenog roditeljstva (Vieira et al., 2012). Pretpostavka je da je grupa roditelja koja je morala da radi tokom vanrednog stanja nailazila na donekle različite probleme u odnosu na one koji nisu. Takođe, prelazak na rad od kuće zahteva novu vrstu organizacije unutar porodice i može biti značajan izvor stresa (Chung et al., 2020).

Metod. Cilj ovog istraživanja je bio da se odgovori na pitanje šta je roditeljima dece vrtićkog uzrasta bilo najteže tokom vanrednog stanja kao i da li su se i kako izazovi razlikovali s obzirom na to da li je roditelj radio tokom ovog perioda ili ne.

Istraživanje je organizovano onlajn u periodu neposredno po završetku vanrednog stanja (od 5. do 28. maja) i bilo je namenjeno roditeljima dece koja pohađaju vrtić ili predškolsko obrazovanje. Uzorkom je obuhvaćeno 1578 roditelja, pre svega majki (92%). Što se tiče radnog statusa tokom perioda vanrednog stanja: 19% ispitanika je bilo nezaposleno, 30% zaposleno,

* marina.videnovic79@gmail.com

ali u tom periodu nije radilo, 28% zaposleni koji su radili od kuće, 10% zaposleni koji su samo povremeno išli na posao i 13% zaposlenih koji su svakodnevno išli na posao.

Zadatak roditelja je bio da odgovore na pitanje: Šta vam je kao roditelju bilo najteže tokom vanrednog stanja? Osim ovog pitanja, roditelji su odgovarali i na druga koja su se odnosila na različite aspekte doživljaja i funkcionisanja porodice tokom vanrednog stanja. Iznenaduje procenat roditelja koji je želeo da formuliše teškoću koja mu je bila najveća (96%), budući da je broj odgovora na pitanja otvorenog tipa obično dosta mali.

Pošto se radi o eksplorativnom istraživanju, odgovori ispitanika, odnosno ispitanica su podvrgnuti tematskoj analizi koja dozvoljava teorijsku fleksibilnost (Viling, 2013). Izdvojeno je induktivnom analizom (Braun & Clarke, 2006) dvadeset manifestnih obrazaca značenja (Joffe, 2012), na osnovu kojih je pristupljeno kodiranju odgovora. Odgovore su nezavisno kodirala dva istraživača i postignut je nivo intersubjektivne saglasnosti od 0,88. Manji broj odgovora nije kodiran (2,5%), bilo zbog neodređenosti ili zbog specifičnosti teškoće koja se ne odnosi na samu pandemiju. Izdvojene teme su kasnije grupisane u šire kategorije koje označavaju šire oblasti u kojima se teškoća ispoljila.

Rezultati. Izdvojene teme, njihova zastupljenost i primeri odgovora su prikazane u Tabeli 1. Oko jedna trećina odgovora roditelja odnosila se na opis teškoća izazvanih fizičkom, ali i socijalnom izolacijom. Interesantno je da roditelji izveštavaju o tome da su deci nedostajali vršnjaci i da je to bio jedan od većih problema u funkcionisanju porodice.

Određeni broj porodica je imao teškoće da svakodnevno funkcionisanje porodice prilagodi novonastalim okolnostima (27% odgovora). Kao najčešći problemi u ovoj grupi se navodi uspostavljanje balansa između posla i roditeljske uloge („*Najteže mi je palo balansiranje svih uloga koje sam morala da vršim: vaspitačica, mama, kuvarica, spremačica, finansijski direktor, supruga, animator, bolničarka...*“). Roditelji su nekada razvijali osećaj krivice jer zahteve neke od tih uloga nisu ispunili ili im je bilo teško da odbiju dete koje je naviklo da mu roditelj bude posvećen kada je kod kuće. Takođe, izazov je bila i svakodnevna organizacija, posebno su opisani problemi oko nabavke koja je, podsećanja radi, podrazumevala duže stajanje u redu, u ograničenom vremenskom periodu, bez „rešenja“ za čuvanje deteta. Takođe je trebalo i zabaviti decu koja ne idu u vrtić, ceo dan su u kući, nisu dovoljno fizički aktivna, i teže im je ograničiti vreme ispred ekrana.

Interesantno je da je 10% odgovora podrazumevalo da ispitanici eksplicitno navode kako im ništa nije bilo teško, nekada naglašavajući da roditeljima ništa (ne treba da bude) teško. Manji broj roditelja je tokom vanrednog stanja i uživalo jer su bili sa decom i nisu radili, kao da su „na odmoru“.

Određeni broj roditelja navodi da im je briga oko toga da ostanu zdrav, da se oba roditelja ne razbole, a onda „nema s kim da budu deca“ predstavljalo veliko opterećenje.

Što se tiče odnosa u porodici, glavni izvor teškoća jeste proistekao iz potrebe da se detetu objasni novonastala situacija, da usvoji nove higijenske navike („*Kako dvogodišnjaku da*

objasnim da ne sme da pipa stvari i stavlja ih u usta") i prihvati socijalnu i fizičku izolaciju („Kako da joj objasnim da ne može da slavi rođendan sa vršnjacima?“).

Izvan porodice, kao primarne grupe, roditeljima su izvor stresa bili i uslovi na poslu koji su nekada značili i odvajanje od deteta jer je postojala mogućnost zaraze. Takođe, način izveštavanja o pandemiji, kontradiktorne informacije, odgovor države predstavljaju stresno iskustvo za neke roditelje („Da posmatram kako ova zemlja klizi u otvorenu diktaturu i da razmišljam o budućnosti moje dece u takvom okruženju.“).

Tabela 1. Šta je najteže bilo tokom vanrednog stanja – rezultati tematske analize

Kategorije	Procenti
Socijalna i fizička izolacija	35%
1 Deprivacija socijalnih kontakta	5%
2 Nedostatak vršnjaka	6%
3 Ograničenost kretanja (nemogućnost odlazaka u šetnje, parkove,..)	24%
Emocionalne reakcije roditelja i deteta	10%
4 Zabrinutost za zdravlje, neizvesnost	9%
5 Emotivne reakcije deteta - uplašenost, strah, preteran nemirluk	1%
Izazovi u svakodnevnom funkcionisanju i organizaciji porodice	27%
6 Organizacija svakodnevice	6%
7 Balans između uloge roditelja i posla	11%
8 Angažovanje deteta u aktivnostima koje su u skladu sa njegovim interesovanjima i razvojnim potrebama	5%
9 Deca su sama kod kuće jer nema ko da ih čuva ili su ostavljeni bez supervizije dok roditelji rade	0,4%
10 Jedan roditelj preuzima obe roditeljske uloge	1%
11 Domaći zadaci sa starijim detetom ili zadaci iz vrtića	2%
12 Finansijski problemi	2%
Izazovi u odnosima u porodici	9%
13 Problemi u partnerskim odnosima	0,4%
14 Nedostatak ličnog prostora i vremena za članove porodice	2%
15 Ne preneti brigu i strah na dete: sakriti strah od dece, da ne osete	1%
16 Objašnjavanje detetu novonastalih ograničenja i razvijanje navika kod deteta vezanih za zaštitu od virusa	6%
Nema teškoća	10%
17 Ništa oko roditeljstva ne pada teško	8%
18 Više vremena sa detetom, uživanje	2%
Pritisci iz sredine van porodične	6%
19 Način medijskog informisanja, zatrpanost informacija, nepoverenje u mere	3%
20 Uslovi na poslu, zabrinutost da se ne zaraze	3%

Analiza razlika u zastupljenosti izdvojenih kategorija s obzirom na radni status roditelja tokom vanrednog stanja pokazuje da su fizičku i socijalnu distancu kao najveći problem značajno češće navodili roditelji koji nisu radili ($F(2, 1635)=18.34; p\leq 0,01$), s druge strane, o izazovima u svakodnevnom funkcionisanju porodice više izveštavaju roditelji koji su radili od kuće ($F(2, 1635)=47.65; p\leq 0,01$), dok su roditeljima koji su išli na posao više smetali pritisci iz radne sredine, medija i načina na koji država funkcioniše ($F(2, 1635)=39.20; p\leq 0,01$).

Diskusija i zaključak. Rezultati istraživanja ukazuju da postoji čitava lepeza psihološki različitih teškoća sa kojima su se suočile porodice tokom vanrednog stanja. Većina roditelja izdvaja, što govori u prilog tome da je ovaj period bio stresan za funkcionisanje porodice. Raznolikost izvora teškoća upućuje da je potrebno organizovati sistemsku i sveobuhvatnu podršku porodici kako bi posledice pandemije bile što manje.

Takođe, podršku treba organizovati tako da uvaži razlike koje postoje s obzirom na radni status porodice. Nalazi upućuju da je prelazak na rad od kuće predstavljao ozbiljan izazov za organizovanje svakodnevne porodice sa predškolskim detetom. Utisak je da su saveti na društvenim mrežama i članci koji su se u to vreme pojavljivali pre sve bili usmereni na nuđenje različitih razvojnopolodsticajnih aktivnosti, neuvažavajući da postoje roditelji koji možda nemaju vremena da na taj način organizuju vreme detetu. Dalje analize bi išle u smeru ispitivanja podrške koja je bila dostupna roditeljima i proveravanju formulisanog utiska.

Ključne reči: *vanredno stanje, roditeljstvo, COVID-19, izazovi, tematska analiza*

Literatura

- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
- Marchetti, D., Fontanesi, L., Mazza, C., Di Giandomenico, S., Roma, P., & Verrocchio, M. C. (2020). Parenting-related exhaustion during the italian COVID-19 lockdown. *Journal of pediatric psychology*, 45(10), 1114-1123.
- Fontanesi, L., Marchetti, D., Mazza, C., Di Giandomenico, S., Roma, P., & Verrocchio, M. C. (2020). The effect of the COVID-19 lockdown on parents: A call to adopt urgent measures. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*.
- Chung, H., Seo, H., Forbes, S., & Birkett, H. (2020). *Working from home during the COVID-19 lockdown: Changing preferences and the future of work*. University of Kent.
- Chivers, B. R., Garad, R. M., Boyle, J. A., Skouteris, H., Teede, H. J., & Harrison, C. L. (2020). Perinatal Distress During COVID-19: Thematic Analysis of an Online Parenting Forum. *Journal of medical Internet research*, 22(9), e22002.
- Crook, S. (2020). Parenting during the Covid-19 pandemic of 2020: academia, labour and care work. *Women's History Review*, 29(7), 1226-1238.
- Vieira, J. M., Ávila, M., & Matos, P. M. (2012). Attachment and parenting: The mediating role of work-family balance in Portuguese parents of preschool children. *Family Relations*, 61(1), 31-50.
- Joffe, H. (2012). Thematic analysis. U D. Harper and A. R. Thompson (Ur.), *Qualitative research methods in mental health and psychotherapy*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Viling, K. (2013). *Kvalitativna istraživanja u psihologiji*. Beograd: Clio.